

1. שותף פוטנציאלי

"נתקע טריז לתוך ההרים שהטילו אימה בימי המאורעות ונתנו מחסה לקני-מרצחים". המשפט הזה, שהוקרא בפאתוס מעל הבמה בחגי העלייה לקרקע של הקיבוץ, מהדהד באוזניי מקטנות. בילדותי התמלא לבי גאווה: אנתנו כאן לא סתם, אלא כדי לגאול את אדמת הטרשים ולהגן על יישובי החוף מפני ההתקפות שזוממים המרצחים ממזרח. השם "מענית", כפי שלמדנו בכיתה ד' בנושא "קיבוצנו", פירושו התלם הראשון בשדה, שנועד לסמן התחלה חדשה. בהמשך לייסודו של הקיבוץ ב-1942 הושלם תלם היישובים הזה באזור ואדי עארה, עם הקמתם של הקיבוצים ברקאי (1949), מצפון למענית, ומצר (1953), מדרומה.

באמצע שנות התשעים חתמתי בחתימת ידי כמזכיר הקיבוץ על חוזה לחכירת אדמות חקלאיות ממנהל מקרקעי ישראל ל-49 שנה, עם אופציה להארכה לתקופה נוספת שכזו. משבצת הקרקע של הקיבוץ משתרעת על כ-3,000 דונם, מצומת ברקאי בצפון ועד לגבול באקה אלעריביה בדרום. הקרקע הזו מחברת (או שמא חוצצת?) בין ואדי עארה לבין היישובים הערביים שלאורך הקו הירוק, מבאקה ודרומה. כ-2,000 דונם נרכשו על-ידי הקרן הקיימת לישראל לפני קום המדינה, וכ-1,000 דונם אחרים, בסמוך לבאקה אלעריביה, הועברו לחזקת הקיבוץ לאחר הקמת המדינה. אדמות הקיבוץ הקנו לי תחושת בעלות בארץ, היו עוגן לגעגועי בשהותי מעבר לים ומקור גאווה על היותי חלק ממפעל היסטורי מרשים. אבל הן גם רובצות כעול על צווארי.

בנעוריי, בתחילת שנות השבעים, עבדתי בשדות הפלחה של הקיבוץ, במהלך הלימודים וגם בחופשות. רושדי הקשיש, בן לשושלת חקלאים מהכפר באקה אלעריביה הגובל בשדות הקיבוץ, נהג להתלוות לעובדי הפלחה כשומר על הכלים החקלאיים שנשארו בשדה בלילה, ובניו – ובהם פתחי – עבדו אצלנו בקביעות והיו לחלק מצוות עובדי השדה. פתחי היה חייכן ובעל פנים טובות, והודות לחוש הטכני המפותח ולתושייה שניחן בהם זכה לאמונם של הקיבוצניקים בהפעלת כלים חקלאיים מורכבים, בהשקיה ובשאר עבודות שדרשו אחריות. גיורא, מרכז הפלחה, גם הוא חיבב אותנו, אם בשל מאור פניו ואם בשל אותן גמישות וקלילות שבהן היה יורד מהטרקטור ומשתלב כמו ציפור בלהקה בחבורת הצעירים הגולשים מהגיפ ועולים יחד בשביל לעבר חדר האוכל, רוקעים ברגליהם להסיר שאריות בוץ מן הנעליים.

לקראת סוף הקיץ, יצאנו פתחי ואני לפתוח את מגופי ההשקיה בשדות ולוודא שפעולת קווי ההשקיה תקינה. אחרי שהסתער פתחי על ממטרה סרבנית בחלקה הקרובה לבאקה ויכול לה, חצינו בשחייה-הליכה את שדה הכותנה, ששיחיה הירוקים כבר גבהו עד מעל למרפק, בחזרה אל הטנדר החונה. באותה תקופה עסקנו בבית הספר התיכון בשאלות הנוגעות לאדמות שמסביבנו – למי הן שייכות, כיצד הגיעו לידנו, מה היה גורלן ובידי מי היו קודם לכן. צוותים מכיתת י"ב יצאו לראיין קשישים בקיבוצים, וחזרו עם סיכומי תחקיר שפורסם בעלון בית הספר. השאלות הללו המשיכו להציק לי, ובדרך אל הטנדר אזרתי עוז ושאלתי: "תגיד פתחי, אתה לא חושב לפעמים שזו האדמה שלך, בעצם?" פתחי נעצר לרגע. "מה פתאום, שולי, תפסיק", ענה קצרות, אבל אני התעקשתי. "הרי ברור שכל גוש החלקות הזה, כאלף דונמים

מגבעת הפרוז'קטור בצפון עד קצה חלקות הפלחה בדרום, שייך בעצם לחקלאים פרטיים מבאקה", הקשיתי, "אפילו גרשון הקשיש מהקיבוץ הודה בכך. לא עובר לך בראש שפעם כל זה יהיה שוב שלך בחזרה?" פתחי נעץ בי את מבטו ומיד פנה ממני והלאה. "תפסיק עם הדיבורים האלה, שוליי", הצטעק, "זה פוליטיקה. אני לא מדבר פוליטיקה. כוס אוחית הפוליטיקה. אנחנו רוצים לחיות, לא להתעסק בפוליטיקה. תן לעבוד".

בסתיו חרשתי את החלקות הסמוכות לבאקה, עם טרקטור ה-D6 ומחרשת "ג'רארדי" מתהפכת בעלת שלושה להבים. אהבתי מאוד את החריש: הוא משרה בגוף ובנשמה תחושת כוח, וריח האדמה המהול בריח השמנים של הטרקטור מציף את החושים. הקבינה הממוזגת הייתה כעין התיישבות ניידת זוטא, משק סגור – ליד כיסא הנהג היו מונחים מיכל מים קרים ממותקים בתרכיז מיץ, תרמוס עם קפה ואקדח 22 מילימטר בעל קנה ארוך; בסמוך אליהם ניצבה שקית ובתוכה "מנת חוץ" של כריכים עסיסיים וגביע יוגורט מתוק, שחיכתה לי לפני המשמרת בחלון המקרר הגדול של המטבח בקיבוץ; והרדיו ניגן את השירים היפים בעולם.

לקראת החריש קיבלתי מגיורא, מרכז הפלחה, הדרכה ברורה: להקפיד על קו ישר של התלם, על-פי נקודת כיוון רחוקה ככל האפשר באופק, ולהותיר רווח של כשבעים סנטימטרים בין תלם לתלם. זהו המרחק אליו נזרקת האדמה מלהב המחרשה ומכסה את התלם שנחרש קודם. "ותזכור", הטעים, "את האדמה של התלם הראשון אתה חייב לזרוק דרומה, על גבי הדרך המפרידה בין השדה לבין שכונת קוצייה של באקה. תקפיד על זה מאוד", התרה בי גיורא, "אל תוותר אפילו על סנטימטר כאן. התלם הראשון בשדה חייב להפוך את האדמה על הדרך ממש, בצד שלהם. שידעו מי כאן בעל הבית".

כעשרים וחמש שנים חלפו מאז. שנות התשעים של הסכמי אוסלו פרשו מעלינו עננה של תחושת כל טוב, וחשבתי שאם רק נצליח לכונן יחד מצב דברים שיהיה מועיל עבור כולנו, נוכל ליישב את הסכסוך הישראלי-פלסטיני. היה לי ברור כשמש בצהרי היום שהכלכלה תוכל לפתור את הקשיים בינינו לבין הערבים ולהפוך אותנו לשכנים טובים, ואם רק נצליח בזה – גם בחלקת האלוהים שלנו בוואדי עארה יוסר מעלינו העול של היותנו "טריז". כל שנדרש לשם כך היה לשכנע את הערבים לשתף פעולה.

באחד מדיוני צוות היזמות בקיבוץ העליתי את האפשרויות לשיתופי פעולה כלכליים מקיפים עם השכנים הערבים. בין הרעיונות הרבים שעלו היה הקמת קניון בצמוד לבאקה אלע'רביה, על שטח של כשבעים דונם במזרחה של אותה חלקת שדה המוכרת לקיבוץ וגובלת בשכונה הצפונית של הכפר. בדיון התגבש הרעיון המעשי: לקיבוץ אין מזומנים, אך יש לנו חוזה חכירה לדורות על הקרקע, ובזכות קשרינו במסדרונות הממסד בכווננו לשנות את ייעוד הקרקע מחקלאית למסחרית; זהו נכס שקשה להגזים בערכו. מנגד, השותף הפוטנציאלי מבאקה הוא בעליהם של חמישה מפעלי בטון; החומרים העיקריים לבניית הקניון הם בבעלותו, ומחירם בהתאם. יחדיו נוכל להתקשר עם יזם היודע להקים קניונים, הוא יקבל את

חלקו עבור המומחיות, הקשרים להבאת רשתות המסחר ואולי אף ניהול הנכס, ואנחנו – השכן הערבי והקיבוץ – נתחלק שווה בשווה בשאר, זה עבור החומרים לבנייה וזה עבור הזכויות בקרקע והנגישות לשינוי הייעוד שלה.

מרכז המשק וצוות היזמות נתנו את ברכתם למהלך וניגשתי למלאכת הקישור. השותף הפוטנציאלי התנהל באיטיות רבה, ובדק כל פרט בקפדנות. בפעם הראשונה באתי אליו למשרדו במרכז העיירה בבאקה. הוא הופתע לראות את האורח הלא צפוי, ועוד יותר מהעניין שבגינו באתי. להצעתי הגיב בנימוס מאופק ואמר ש"כן, צריך לבדוק". הפגישה השנייה, שאליה צירף את אחיינו, רואה חשבון, נערכה במשרדי הקיבוץ. לאחר שהחנה את המרצדס המבריקה שלו במגרש החנייה שלנו, בין טנדר מאובק למאזדה חבוטה, התיישב בשקט בוטחבחדר מרכז המשק, נמנע מכל התבדחות או דיבורי הקדמה בדבר היכרויות משותפות כמנהג הקיבוצניקים. פניו הכהות והנקיות היו מחורצות בסימני הזמן, קרחתו מבהיקה, בגדיו היקרים צחורים. ידו אחזה במסבחה מחרוזים בצבע טורקז, מנומרים בנקודות כהות, שניכר היה כי ערכה הכספי רב. סנטרו נטה כלפי מטה ועיניו העגולות בולטות מעט ועצובות. הוא לא נגע בכיבוד שהונח לפניו, ושאל שאלות מעטות. למרות שהיו בינינו ספקנים, היינו מונעים בלהט האידיאולוגי שלי ובהערכות של מומחים שונים על אודות ההצלחה הצפויה לקניון כזה. הצגת האפשרויות המפורטת והטרחנית משהו מצדנו נענתה במשפטים ספורים, מעשיים מאוד, בדבר נחיצותן של בדיקות חשבונאיות ועסקיות. ניכר היה שמאחוריו ניסיון עסקי רב בהרבה משלנו. "בסדר, נמשיך בבדיקה", סיכם לקונית, "אחייני יהיה איש הקשר בינינו".

שבועות ארוכים עברו, ולא שמענו ממנו דבר. התקשרתי כמה פעמים אל האחייני והזמנתי אותו לשיחה על התקדמותנו בבדיקות ההיתכנות למיזמים נוספים באזור. יזמים אחרים, יהודים מקרוב ומרחוק, בהם בעלי קניונים, יצרו עמנו קשר וניסו לשדל אותנו לשתף עמם פעולה, אך אני התעקשתי דווקא על השותף הזה ודחיתי בנימוס את היוזמות האחרות. האחייני בא ושמע שוב, אמר שיבדוק, והלך.

הזמן נקף. השותף הפוטנציאלי שלנו עלה לרגל למפה, ולאחר מכן אירעה לו תאונת דרכים שממנה יצא בשן ועין. חודשים חלפו, אך אני לא הרפיתי וביקשתי להיפגש עמו שוב. לבסוף הזמין אותי לביתו. נפגשנו שנינו, והצטרף אלינו רק אחיינו רואה-החשבון. חדר האורחים רחב הידיים, שהיה יכול להכיל כמאה איש, היה מעוצב לעילא בעץ חום בגווני כהים, מרופד בכריות אדומות משובצות בדוגמאות רקמה סימטריות עדינות. ביתו והליכותיו האישיות שידרו טעם מעודן וביטחון עצמי מבוסס היטב, סממנים של עושר שהיו זרים לי. היות שלא ידעתי לפרש אותם כהלכה התעלמתי מהם, והייתי ממוקד במשימתי לכוון שותפות כלכלית בין הקיבוץ לבינו. לפני הונח מגש עמוס כל טוב, בסידור מעוצב לתפארת; לא נגעתי בדבר לבד מתמר בשרני אחד. "טוב", אמר באיטיות, לאחר שחזרתי בקצרה על פרטי ההצעה להתקשרות. "ברור לי מה עליי להביא לשותפות הזאת, את כל חומרי הבנייה של הקניון. אני אגייס לשם כך את המפעלים שלי בישראל ובגדה המערבית. מה אתם תביאו? מה יביא הקיבוץ?"

סוף סוף דיבור ענייני ולא שתיקות מסתוריות, חשבתי בשמחה, מרוצה מההתקדמות הלא צפויה. "את האדמה", אמרתי בהתלהבות והנחתי לפניו את המנחה שכבר הוצגה בפגישות קודמות. "את האדמה נביא אנחנו. שבעים דונם של אדמה במיקום מושלם, בבעלות מנהל מקרקעי ישראל, בתחום המשבצת של הקיבוץ הצמודים ממש לבאקה אלעירביה. יש לנו חוזה חכירה לדורות של האדמה הזו ולכן בכוחנו להביא לשינוי הייעוד שלה מקרקע חקלאית למסחרית. אנחנו, עם ההחלטות האחרונות של מנהל מקרקעי ישראל, ועם הקשרים שלנו, נצליח להשיג את האישורים". מרוב התלהבות לא ראיתי את הפח שטמן לי, באכזריות של אדם פגוע. הוא הרים אליי את שני כדורי עיניו הגדולים: "טוב... אבל האדמה הזאת היא לא באמת שלך. איך תביא משהו שהוא לא שלך?"

נשענתי לאחור על המסעד המסורתי, והרהרתי בדרך הארוכה שבה משך אותי עד שהגענו לנקודה זו, שבה יוכל להטיח היישר בפניי את הדברים הללו. הוא הביט בי רגע ארוך כהמשך לשאלתו ועננה שקופה, אשר התרחבה והתעבתה, עלתה וחצצה בינינו. שפת הגוף שלו הבהירה חד-משמעית שבכך תם המשא ומתן בינינו. דמותו התרחקה ממני מרחק רב, ראשו נשאר נטוי מטה ללא נייע, ומבטו, ספק מוכיח ספק תוהה, נותר נעוץ בעיניי. בדרך הביתה, בחשכת הערב, חלפתי בעצב על פני חלקת שבעים הדונמים. לאחר שעברתי את גבעת חביבה, פניתי אל שדרת הקזוארינות ועברתי בשער הקיבוץ, שנסגר בטריקה מאחוריי.